BOSHLANG‘ICH SINFLARDA ADABIY TIL KOMPETENSIYASI MEZONLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Namangan Davlat pedagogika instituti
Mamadaliyeva Dilshoda Ravshanboy qizi
1-kurs magistranti
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.23554762

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida adabiy til kompetensiyasini shakllantirish, uning pedagogik-psixologik xususiyatlari hamda baholash mezonlarini takomillashtirish masalalari yoritilgan. Zamonaviy ta’lim standartlari sharoitida o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini o‘stirish, imlo va grammatik savodxonligini oshirish bo‘yicha amaliy taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: boshlang‘ich ta’lim, adabiy til kompetensiyasi, baholash mezonlari, nutq o‘stirish, imlo, grammatika, Milliy o‘quv dasturi.

Аннотация. В данной статье освещены вопросы формирования литературно-языковой компетенции у учащихся начальных классов, ее педагогико-психологические особенности и совершенствование критериев оценки. В условиях современных образовательных стандартов разработаны практические предложения и рекомендации по развитию устной и письменной речи учащихся, повышению орфографической и грамматической грамотности.

Ключевые слова: начальное образование, литературно-языковая компетенция, критерии оценки, развитие речи, орфография, грамматика.

Abstract. This article highlights the issues of developing literary language competence in primary school students, its pedagogical and psychological characteristics, and improving evaluation criteria. Under modern educational standards, practical proposals and recommendations have been developed to enhance students' oral and written speech, as well as spelling and grammatical literacy.

Keywords: primary education, literary language competence, evaluation criteria, speech development, spelling, grammar.

1. Kirish

Boshlang‘ich ta’lim yosh avlodning intellektual va ma’naviy rivojlanishida poydevor vazifasini o‘taydi. Mamlakatimizda ta’lim tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar, xususan, Yangi Milliy o‘quv dasturining amaliyotga joriy etilishi o‘quvchilarda nafaqat nazariy bilimlarni, balki amaliy ko‘nikma va kompetensiyalarni shakllantirishni talab etmoqda.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida adabiy til me’yorlariga rioya qilish, fikrini erkin va ravon bayon etish ko‘nikmalarini rivojlantirish alohida ahamiyatga ega. Adabiy til kompetensiyasi o‘quvchining barcha fanlarni o‘zlashtirishi hamda kelajakdagi ijtimoiy muloqotining negizidir. Shu sababli, adabiy til kompetensiyasini baholash va uning mezonlarini takomillashtirish bugungi boshlang‘ich ta’lim metodikasining dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

2. Adabiyotlar tahlili (Literature Review)

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida nutq o‘stirish, adabiy til me’yorlarini o‘rgatish va lingvistik kompetensiyalarni shakllantirish masalalari taniqli pedogog-olimlar K.Qosimova,

S.Fuzailov, A.G‘ulomov va M.Jumayevlar tomonidan atroflicha tadqiq qilingan.Tadqiqotchilar adabiy til kompetensiyasini shakllantirishda o‘quvchilarning yosh xususiyatlari, lug‘at boyligi va adabiy-talaffuz me’yorlarini o‘zlashtirish darajasiga e’tibor qaratadilar. Zamonaviy ilmiy qarashlarda kompetensiyaga faqat bilimlar majmui emas, balki bilimlarni amaliy muloqot jarayonida qo‘llay olish qobiliyati sifatida qaralmoqda.

3. Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology)

Ushbu tadqiqotda kuzatish, boshlang‘ich sinf darsliklari va o‘quv dasturlarini tahlil qilish, o‘quvchilarning og‘zaki hamda yozma nutq mahsullarini (diktant, insho, bayon) qiyosiy o‘rganish va umumiylashtirish metodlaridan foydalanildi.

4. Tahlil va natijalar (Analysis and Results)

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining adabiy til kompetensiyasini to‘g‘ri baholash uchun an’anaviy baholash usullaridan tashqari kompleks mezonlarni amaliyotga kiritish lozim. Tadqiqot davomida quyidagi 4 ta asosiy mezon taklif etiladi:

Kompetensiya mezonlari	**Mazmuni va namoyon bo‘lish shakllari**
1. Fonetik-orfoeptik mezon	So‘zlarni adabiy til normalariga mos holda to‘g‘ri talaffuz qilish, urg‘uga rioya etish.
2. Leksik-semantik mezon	So‘zlarni o‘z o‘rnida va ma’nosini tushungan holda qo‘llash, sheva so‘zlaridan qochish.
3. Grammatik-sintaktik mezon	Gaplarni grammatik jihatdan to‘g‘ri tuzish, imlo va tinish belgilari qoidalariga rioya etish.
4. Kommunikativ mezon	O‘z fikrini og‘zaki va yozma ravishda erkin, mantiqli hamda odob me’yorlariga mos bayon qilish.

Ushbu mezonlar asosida baholash o‘quvchining faqat yod olgan bilimlari emas, balki amaliy nutqiy tayyorgarligi darajasini aniq belgilash imkonini beradi.

5. Mavjud muammolar (Problems)

1. Sheva ta’siri: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining muloqotida hududiy sheva elementlarining saqlanib qolishi va bu holatning yozma nutqqa ham ko‘chishi.

2. Lug‘at boyligining cheklanganligi: Kitobxonlik madaniyatining yetarli emasligi sababli o‘quvchilarning so‘z boyligi kamligi hamda bir xil so‘zlarni takrorlayverishi.

3. Baholashdagi biryoqlama yondashuv: Baholash jarayonida asosan yozma savodxonlikka (diktant) urg‘u berilib, og‘zaki adabiy nutq mezonlariga yetarlicha e’tibor qaratilmasligi.

6. Yechimlar va takliflar (Recommendations)

1. Interaktiv metodlarni keng qo‘llash: Darslarda rolli o‘yinlar, sahnalashtirish va “Noma’lum lug‘at bilan ishlash” mashqlarini ko‘paytirish.

2. Zamonaviy rubrikalardan foydalanish: O‘quvchi nutqini baholashda aniq, ko‘p mezonli rubrikalarni joriy etish va ularni o‘quvchilar uchun tushunarli shaklda taqdim etish.

3. Integratsiyalashgan darslar: Ona tili va o‘qish savodxonligi darslarini uzviy bog‘lagan holda adabiy til me’yorlarini doimiy ravishda mustahkamlab borish.

7. Xulosa (Conclusion)

Boshlang‘ich sinflarda adabiy til kompetensiyasi mezonlarini takomillashtirish ta’lim sifatini yangi bosqichga ko‘tarishga xizmat qiladi. Taklif etilgan mezonlar va amaliy tavsiyalar o‘quvchilarning nutqiy hamda muloqot madaniyatini oshirishga, adabiy til normalarini chuqur egallashlariga hamda kelajakda savodli va barkamol shaxs bo‘lib yetishishlariga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati (References)

1. Qosimova K., Matchonov S. va boshq. Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi. – T.: Toshkent, 2018.

Акбаралиевна М.Д. Роль чтения в личностном развитии // Европейский журнал инноваций в неформальном образовании. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 138-141.

2. Акбаралиевна М.Д. Роль чтения в личностном развитии // Европейский журнал инноваций в неформальном образовании. – 2021. – Т. 1. – №. 2. – С. 138-141.

3. Akbaralievna M. D. A library culture in the world //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2020. – Т. 10. – №. 6. – С. 1351-1354.

4. Акбаралиевна, Муминова Дилафро'з. «Библиотека — это высокая добродетель». Европейский журнал инноваций в неформальном образовании 2.5 (2022): 42-45.

5. Акбаралиевна, Муминова Дилафро'з. Книги и библиотека являются зеркалом человеческой духовности //ResearchJet Журнал анализа и изобретений. – 2021. – &. – 2021. – Т. 2. – С. 135-140.

6. Fuzailov S., Xudoyberdiyeva M. Ona tili darslarida nutq o‘stirish usullari. – T.: O‘qituvchi, 2020.

7. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi. Boshlang‘ich ta’lim bo‘yicha Milliy o‘quv dasturi. – T., 2022.

8. Jumayev M.E. Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar. – T.: Fan va texnologiya, 2021.